



STADSHOLMEN

SUNDSTA GÅRD 1

Sundstabacken 4-8

ÅRSTA



Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

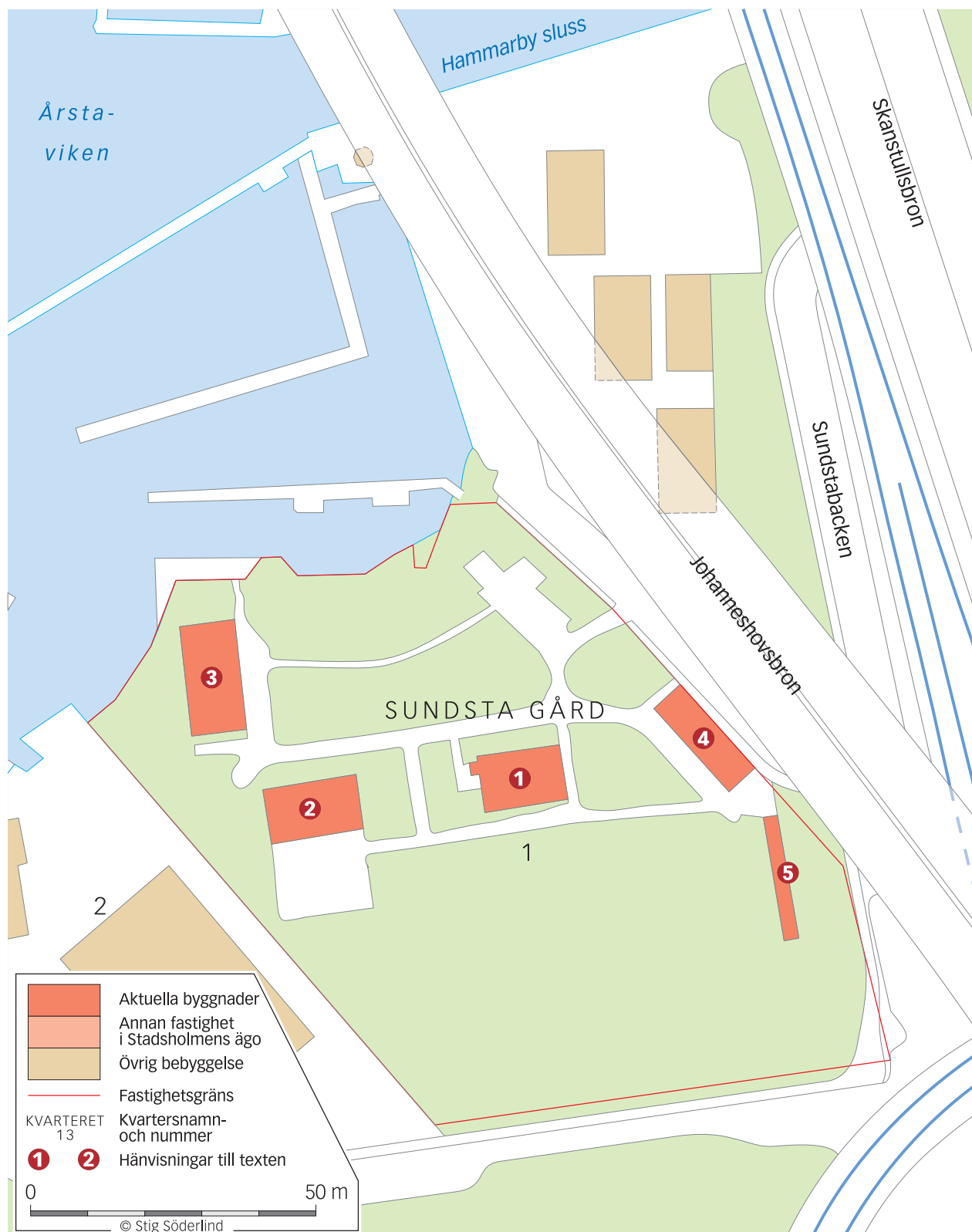
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se



- ❶ HUVUDBYGGNADEN.
- ❷ DET FÖRE DETTA SÅPSJUDERIET.
- ❸ STENHUSET.
- ❹ UTHUS.
- ❺ BODLÄNGA.



BARN UTANFÖR STENHUSET (NR 3) I BÖRJAN AV 1900-TALET. FOTO: O. HEIMER. SSM:S ARKIV. E 29797.

Fastigheten är ett exempel på den tidiga industrietablering som uppstod i områden utanför Stockholms tullar från sent 1700-tal och framåt. Den bevarade bebyggelsen härrör från 1800-talets förra hälft och mitt och uppfördes som bostad, såpsjuderi och tvättstuga/magasin.

Den före detta huvudbyggnaden har bevarat empiriens formspråk, framför allt i den rikt utsmyckade portalen men även i interiörerna. De andra två byggnaderna bevarar viss äldre inredning. Här speglar den gradvisa tillväxten av allt fler bostadsrum den boendemiljö och trångboddhet den fattigare befolkningen levde i under 1800-talets mitt och tidigt 1900-tal. Gårdsmiljön med stor gårdsplan och trädgård bevarar ännu en lantlig prägel.

Sundsta gård 1 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta

innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

MILJÖBESKRIVNING

Sundsta gård ligger vid Årstavikens södra strand, vid det södra brofästet av Johanneshovsbron. Över det smala vattendrag som skiljer Södermalm från Årsta och Årstaviken från Hammarby sjö leder idag tre broar; Skanstullsbron, Skansbron och Johanneshovsbron. Här passerade redan under medeltiden huvudvägen från Stockholm och söderut. På den



HUVUDBYGGNADEN (NR 1) TILL VÄNSTER, DET FÖRE DETTA SÅPSJUDERIET (NR 2) I MITTEN OCH STENHUSET (NR 3) TILL HÖGER.
FOTO: J. MALMBERG.



HUVUDBYGGNADEN (NR 1) MED VÄGGAR AV STÅENDE PANEL OCH PORTAL I EMPIRESTIL. FOTO: J. MALMBERG.



DETALJ AV DE SKULPTERADE PARDÖRRARNA TILL HUVUDBYGGNADEN (NR 1). FOTO: J. MALMBERG.

södra sidan låg Vantörs, senare Brännkyrka, socken. Här fanns bland andra frälsegodset Årsta i väster och gårdarna Enskede och Hammarby i söder respektive öster. Under 1600-talet uppförde staden tullar och tullstaket, av vilka tullporten Skanstull var en. Bebyggelsen utanför tullen var länge av en lantlig karaktär.

Vid 1700-talets slut tillkom, förutom de stora gårdarna och deras torp, - en ny sorts bebyggelse direkt utanför tullarna. Stadens framväxande medelklass köpte upp mindre torp och gårdar, ibland för att starta mindre industrier eller krogar, men också som sommarnöjen. Medan industriområdet vid Liljeholmen växte i och med att järnvägen drogs fram över Hornstull förblev industrierna vid Skanstull relativt små. Sundsta var en av dessa, en annan var Fredriksdal på östra sidan om vägen intill Hammarby sjö

där textilindustri bedrevs. Under 1800-talet kom området att i allt större grad bli en del av staden, och staden kom också att påverka vilka aktiviteter som bedrevs i området. Man såg inte gärna att industrier blomstrade i närheten av Årsta vattenverk och staden köpte därför in Sundsta gård 1881.

I dag omges Sundsta av grönområden och småbåtshamnar. I öster domineras området av Johannesbron.

HISTORIK

Tiden fram till branden 1822

Sundsta, eller som det också kallades, Grönlund, styckades 1776 av från Enskede gård. De nya ägarna som var skrivna i staden planerade att starta ett bomullsspinneri på platsen. Om så skedde är oklart men på 1790-talet bedrev färgaren Bengt Hypphof sin



HUVUDBYGGNADENS BAKSIDA (NR 1) MED BROARNA I BAKGRUNDEN. FOTO: J. MALMBERG.

verksamhet på gården. 1814 tecknades den äldsta brandförsäkringen av fabrikör J H Bergman i Stockholm. På gården stod då en barkkvarn och ett garveri. Dessutom fanns fähus och stall för djurhållning samt vissa anläggningar för rekreation; ett lusthus i trädgården, en kägelbana och en sjöbrygga. Samtliga byggnader inklusive huvudbyggnaden var av trä. 1822 brann stora delar av gården ner. Endast kägelbanan och lusthuset stod kvar efter branden men dessa revs under tidigt 1900-tal.

En ny huvudbyggnad och ett såpsjuderi anläggs

En ny huvudbyggnad, dagens östra bostadshus (Nr 1 på kartan), stod enligt brandförsäkringarna klar 1825. Den uppfördes av timmer på stenfundament med tak av brädor och tjärat spån. Den två våningar höga byggnaden hade trätappa upp till vinden och portal i empirestil. Bostadsvåningarna innehöll vardera en sal och flera kammare. I rummen fanns inredning i form av bland annat fönsterfoder, pardörrar och kakelugnar. År 1829 uppfördes ett såpsjuderi (Nr 2 på kartan). Byggnaden var två våningar hög, av timmer med panelad fasad samt tegeltak. I den övre våningens västra

del fanns tre bostadsrum, trapporna var av trä. Ägare till anläggningen var då kryddkramhandlare N. Holmberg.

Förutom ovan nämnda byggnader uppfördes flera hus efter branden som inte finns kvar idag, till exempel stall och fähus.

Tiden kring 1800-talets mitt och fram till 1881

Kring 1850 hade anläggningen byggts till ytterligare. En stenbyggnad i två våningar hade uppförts med trappa av sten upp till vinden (Nr 3 på kartan). Bottenvåningen innehöll tvättstuga och magasin. I den övre våningen fanns fyra bostadsrum med fönster- och bröstpaneler, pardörrar och kakelugnar. På taket fanns sex takkupor.

Under 1870-talet skedde flera förändringar på gården. Ägaren, fabriksidkaren Josef Eales, drev en krutfabrik men inte på gårdens mark. Såpsjuderiverksamheten (i hus 2) lades ner och byggnaden inreddes med flera bostadsrum, även på vinden. Fasaderna reveterades och taket belades med plåt. Förmodligen inreddes även delar av bottenvåningen i stenhuset (hus 3) till bostadsrum. Huvudbyggnadens tak lades om med asfaltspapp.



TRAPPA AV TRÄ, HUVUDBYGGNADEN (NR 1). FOTO: J. MALMBERG.

Staden köpte fastigheten 1881

År 1881 köpte staden fastigheten för att förhindra ytterligare industrialisering i området. Vid sekelskiftet 1900 och under de följande två årtiondena byggdes huvudbyggnadens trappa till och porten om, en förstukvist på det före detta såpsjuderiet togs bort, en veranda på stenhuset revs liksom lusthuset och kägelbanan. Tvättstugan flyttade till en nyuppförd byggnad på gården. Stenhusets vind hade inretts men rummen ansågs ej beboeliga. Halva bottenvåningen var fortfarande inte inredd till bostäder utan användes som förråd. I denna del inrättades cirka 1940 ett skyddsrum. Vid samma tid fick huvudbyggnadens tak plåttäckning i stället för asfaltspapp.

På 1970-talet skedde en fasadrenovering då de tre husens samtliga fönster byttes ut mot fönster med instickskarmar. Ytterligare en upprustning skedde 1987 då vissa nya fönsteröppningar togs upp i fasad och takfall i stenhuset och i det före detta såpsjuderiet. Såpsjuderiets grundläggning hade omfattande skador, förmodligen på grund av de föroreningar industriverksamheten hade efterlämnat. Moderna våtutrymmen och nya köksinredningar tillkom i alla



FLAT, VIT KAKELUNG I BOSTADSHUSET (NR 1), SENT 1800-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

tre husen. Stenhusets magasinsdel i bottenvåningen inreddes till bostadsrum.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten består av tre bostadshus förenade med grusgångar (hus nr 1-3 på kartan). Den norra delen av tomten utgörs av parkmark, den södra av trädgård. Längst i öster finns ett uthus (nr 4 på kartan) och en bodlänga (nr 5).

Huvudbyggnaden (Nr 1 på kartan)

Huset är av timmer på tjärad stensockel med fasad av slät stående panel. Byggnaden har fem fönsteraxlar. Fönstren har släta foder och profilerade överstycken av trä, liksom knutlådor och taklist. Taket av plåt är brutet och valmat med två takkupor. Portalen i empirestil har profilerat överstycke och räfflade pilastrar av trä. Till den skulpterade porten leder en trätrappa. På västra gaveln finns en förstukvist med sadeltak och yttre trätrappa. Samtliga fönster är från 1980-talet.

Inne i huset är trappan upp till vinden av trä. Till lägenheterna leder pardörrar med profilerade



PARDÖRRAR FRÅN 1820-TALET MED SAMTIDA DÖRRFODER. BOSTADSHUSET (NR 1). FOTO: J. MALMBERG.



FÖNSTERPANEL FRÅN 1800-TALET S MITT I STENHUSET (NR 3). FOTO: J. MALMBERG.

foder av empiretyp. Av inredningen kan nämnas en kakelugn från uppförandet och flera andra från sent 1800-tal. Det finns också par- och enkeldörrar av empiretyp samt från sent 1800-tal, samt äldre trägolv. Undertaken är nya.

Det före detta såpsjuderiet (Nr 2 på kartan)

Byggnaden är ett reveterat timmerhus med tjärad grund, fem fönsteraxlar brett och två våningar högt. Fasaderna är slätputsade med knutlådor, profilerad taklist och fönsteromfattningar av trä. Fönsterfodren med konsoler är nytillverkade i äldre stil. Taket är brutet, valmat och täckt med plåt. Byggnaden har sex takkupor varav två är sentida. Porten har träomfattning och sekundärt skärmtak. Dörren, en helfransk pardörr med glasade övre speglar och dekorativt gjutjärnsgaller, sattes in 1880 då industri- verksamheten hade lagts ner.

Trappan upp till den inredda vinden är av trä.

Lägenhetens snickeriinredning är i stor utsträckning nytillverkad. Några äldre runda, vita kakelugnar finns kvar.

Stenhuset (Nr 3 på kartan)

Huset är två våningar högt med fem fönsteraxlar. Byggnaden har en viss 1700-talsprägel men uppfördes först på 1840-talet. Fasaderna har spritputsad bottenvåning och slätputsad ovanvåning vilka är skilda åt av ett profilerat våningsband. Taket är brutet, valmat och täckt med plåt. Där finns sex ursprungliga takkupor. Taklisten är profilerad. Fasaderna har putsade hörnmarkeringar och putsade omfattningar kring dörr och fönster, de senare med dekorativa konsoler i två av fasaderna. Entréns dörrblad är en fyllnadsdörr med järngaller, förmodligen ursprunglig.

Förstugorna i de två nedre våningarna har golv av kalkstensplattor liksom trappans plansteg är av kalksten upp till vinden. Lägenheterna innehåller viss



inredning från 1800-talets mitt såsom dörrsnickerier, bröstpaneler och fönsterpaneler, putsade tak med hålkälslistor och takrosetter. Delar av inredningen präglas av ombyggnader under senare delen av 1800-talet, till exempel runda, vita kakelugnar. Halva bottenvåningen inreddes till bostad först på 1980-talet.

Uthuset (Nr 4 på kartan)

Byggnaden uppfördes under början av 1900-talet som tvättstuga, mangelbod och vedbod. Den har fasadpanel, kontursågade brädor som fönsterfoder samt plåttak.

Bodlängan (Nr 5 på kartan)

Byggnaden uppfördes 2005 och har liggande panel och plåttak.

FLAT VIT KAKELUGN FRÅN 1800-TALET'S SENARE DEL, I DET FÖRE
DETTA SÅPSJUDERIET (NR 2). FOTO: J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.